

“การปลดปล่อย” ตนเองของมนุษย์ผ่านสัญลักษณ์แมลงสาบในวรรณกรรม
เรื่อง เมตามอร์โฟซิสและแมลงสาบในเมืองสลด

The “liberation” of human self through the symbol of cockroaches in the
literature Metamorphosis and Cockroaches in the City of Sadness

อมรเทพ ยี่ไธ^{1,*}, พัทชลิน จินนุ่น² และ ปรียากรณ์ ชูแก้ว²
Amontep Yitho^{1,*}, Phatchalin Jeennoon² and Pariyagorn Chookaew²

¹ คณะศึกษาศาสตร์ Faculty of Education

¹ มหาวิทยาลัยทักษิณ Thaksin University

² คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ Faculty of Humanities and Social Sciences

² มหาวิทยาลัยทักษิณ Thaksin University

*Corresponding author email: big28462846@gmail.com

Received: June 19, 2025 Revised: October 10, 2025 Accepted: October 20, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ “การปลดปล่อย” ตนเองผ่านสัญลักษณ์แมลงสาบ จากวรรณกรรมเรื่องเมตามอร์โฟซิสกับเรื่องแมลงสาบในเมืองสลด ผลการวิเคราะห์พบปัญหาของตัวละครที่นำไปสู่การปลดปล่อย คือ 1) ปัญหาการมีสรีระที่บิดเบี้ยว 2) ปัญหาความสัมพันธ์กับคนในครอบครัวและ 3) ปัญหาผลกระทบจากการทำงาน สำหรับวิธีการปลดปล่อยตัวเองของตัวละคร 1) การปลดปล่อยตนเองผ่าน สภาวะจิตอันว่างเปล่า และ 2) การปลดปล่อยตนเองผ่านความสุข ผู้แต่งสร้างสัญลักษณ์เกี่ยวกับแมลงสาบในการปลดปล่อยตนเอง 2 สัญลักษณ์ด้วยกัน ได้แก่ 1) แมลงสาบยักษ์ในเรื่องเมตามอร์โฟซิส : สัญลักษณ์แห่งอึดตายที่สั่งสมอยู่ในตัวและ 2) แมลงสาบตัวเล็กในเรื่องแมลงสาบในเมืองสลด : สัญลักษณ์แห่งคนตัวเล็กในสังคม

คำสำคัญ: การปลดปล่อย, สัญลักษณ์, แมลงสาบ

Abstract

This article aims to analyze the “liberation” of self through the symbol of cockroaches from the literature of Metamorphosis and the story of cockroaches in the city of Sadness. The results of the analysis reveal the problems of the characters that lead to liberation. These are: 1) The problem of having a distorted body, 2) The problem of relationships with family members, and 3) The problem of the impact of work. As for the methods of releasing the characters, 1) Releasing themselves through an empty state of mind, and 2) Releasing themselves through happiness. The author creates two symbols of cockroaches in his liberation: 1) The giant cockroach in Metamorphosis: a symbol of the ego that is accumulated within the body and 2) The small cockroach in Cockroaches in the City of Sadness: a symbol of the small person in society.

Keywords: liberation , symbol, cockroaches

1. บทนำ

วรรณกรรมมักยึดโยงอยู่กับสังคม เพราะวรรณกรรมสามารถสะท้อนชีวิต ค่านิยม วัฒนธรรม หรือ แม้แต่ปัญหาสังคมที่อยู่ในความเป็นจริงของชีวิตมนุษย์โดยสามารถถ่ายทอดผ่านกลวิธีทางวรรณกรรม การใช้สัญลักษณ์ในวรรณกรรมเป็นกลวิธีหนึ่งที่น่าสนใจพบได้ทั้งในวรรณกรรมไทยและวรรณกรรมโลก

ในการศึกษาวรรณกรรมแต่ละเรื่องบรรจุความหมายได้ไว้ แนวคิดที่ถูกนำมาใช้ได้คือ แนวคิดสัญวิทยาของ โรล็องด์ บาร์ตส์ ซึ่งคมลักษณ์ ไชยยะ (2562) กล่าวว่า สัญลักษณ์ (Sign) แต่ละตัวประกอบไปด้วยรูปสัญลักษณ์ (Signifier) กับความหมายสัญลักษณ์ (Signified) โดยการประกอบขึ้นจากความสัมพันธ์ของสัญลักษณ์ ลักษณะต่าง ๆ ซึ่งก่อให้เกิด ความหมายที่ผันแปรมากมาย จึงจำเป็นจะต้องมองหาระบบการทำงาน ของสัญลักษณ์ที่อยู่ภายในโครงสร้าง เพื่อจะ วิเคราะห์หรืออ่านความหมายจากระบบของวัตถุสื่อความที่ทำงานแตกต่างกัน

การสื่อความหมายต้องอาศัยการตีความจากมนุษย์โดยมีพื้นฐานมาจากความคิดและประสบการณ์ ของมนุษย์แต่ละคน ดังที่ นัฐวุฒิ สิงห์กุล (2556) กล่าวว่า บาร์ธ ให้ความสำคัญกับเรื่องของรหัส (Code) ที่กำหนดความคิดประสบการณ์ของมนุษย์โดยการสร้างรหัสผ่านภาษา ซึ่งรหัสกลายเป็นสิ่งที่ถูกคิดค้น และเป็นเสมือนพันธะสัญญาร่วมกันในสังคมภาษาจึงบรรจุด้วยรหัสที่มากมาย รหัสจึงไม่ใช่สิ่งที่สมบูรณ์ หรือมีความหมายในตัวของมันเอง แต่ความหมายของมันเกิดจากความสัมพันธ์ที่ประกอบสร้างภายใต้กฎเกณฑ์ ชุดหนึ่งในลักษณะทางภาษา ดังที่บาร์ธ กล่าวว่ารูปสัญลักษณ์และความหมายสัญลักษณ์ถูกประกอบสร้าง โดยสัญลักษณ์ ดังเช่น ข้ออุปมา ที่เป็นเหมือนรูปสัญลักษณ์กับความรู้สึกหลงใหลรักใคร่ที่เป็นความหมายสัญลักษณ์ที่ถูกผลิตโดยสัญลักษณ์ ของความเป็นข้ออุปมา รูปสัญลักษณ์จึงเป็นสิ่งที่ว่างเปล่าและมันเป็นสิ่งที่จะต้องถูกเติมเต็ม เพราะสัญลักษณ์จำเป็นต้องสร้างความหมายเพื่อหล่อทั้งรูปสัญลักษณ์และความหมายสัญลักษณ์ให้สื่อออกมาได้มากที่สุด

ที่ผ่านมาการศึกษาการสื่อความหมายและการสร้างสัญลักษณ์ผ่านวรรณกรรมมาก่อนแล้วอย่างการศึกษา การสร้างความหมายของตัวละครผ่านสัตว์ที่คมกฤษณ์ วรเดชนัยนา และ ปฐม หงษ์สุวรรณ (2563) ได้ศึกษา การสร้างความหมายทางวัฒนธรรมกับช้างในวรรณกรรมอีสาน มีผลการศึกษาว่าช้างสามารถสร้างเป็นสัญลักษณ์ ของอำนาจเหนือธรรมชาติและสัญลักษณ์ของการสืบเผ่าพันธุ์ ดังนั้นการที่วรรณกรรมมีสัตว์เป็นองค์ประกอบ อาจเป็นสัญลักษณ์ที่ให้ความหมายยิ่งใหญ่หรือลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น

ผู้ศึกษาพบว่าเรื่องสั้นของฟรันซ์ คาฟคา เรื่อง เมตามอร์โฟซิส (The Metamorphosis) แมลงสาบ และ วรรณกรรมของไทย คือ เรื่องแมลงสาบในเมืองสลด ของอ้อมแก้ว กัลป์ยาณพงศ์ (2567) ได้สร้างสัญลักษณ์แมลงสาบไว้

นอกจากนี้วรรณกรรมทั้งสองเรื่องแสดงให้เห็นการทำให้ตัวละครหลุดพ้นจากความทุกข์และปัญหาที่แบกรับ หรือ “การปลดปล่อย” ผ่านสัญญาณที่ขับเคลื่อนให้ตัวละครทำการปลดปล่อยตนเองอย่างน่าสนใจ

ผู้ศึกษาเขียนจึงสนใจวิเคราะห์ “การปลดปล่อย” ตนเอง ผ่านสัญญาณ “แมลงสาบ” จากเรื่องสั้น เรื่อง กลายร่าง หรือ เมตามอร์โฟซิส (The Metamorphosis) 2458 เพื่อให้เห็น “สัญญาณ” “แมลงสาบ” และ “การปลดปล่อย” เพื่อให้เห็นสัญญาณร่วมและความแตกต่างของการสร้างสัญญาณผ่านตัวแมลงต่อไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อวิเคราะห์ “การปลดปล่อย” ตนเองผ่านสัญญาณ แมลงสาบ จากเมตามอร์โฟซิสกับเรื่องแมลงสาบในเมืองสลต

3. ระเบียบวิธีวิจัย

ขอบเขตด้านข้อมูล

นวนิยายเรื่อง แมลงสาบในเมืองสลต ของ อ้อมแก้ว กัลยาณพงศ์ พิมพ์เมื่อปี พ.ศ.2567 โดยอ้อมแก้ว กัลยาณพงศ์ เป็นผู้จัดพิมพ์และเรื่องสั้นแปลเรื่อง เมตามอร์โฟซิส ของ Franz Kafka แปลโดย พร่างดาว นุประดิษฐ์ และคณะ พิมพ์ครั้งที่ 4 พ.ศ. 2567 สำนักพิมพ์แอโรว์จัดพิมพ์เผยแพร่

4. ผลการศึกษาและอภิปรายผล

4.1 ปัญหาของตัวละครที่นำไปสู่การปลดปล่อยตนเอง

คาฟคาและอ้อมแก้วต่างสร้างตัวละครเอกในวรรณกรรมทั้งสองเรื่องให้มีจุดร่วมกันคือ เพศและชนชั้น ที่มีความคล้ายคลึงกัน คือ เกรเกอร์ชายหนุ่มชนชั้นแรงงานและพ่ายพชายหนุ่มวัยทำงาน ซึ่งตัวละครทั้งสองต่างประสบกับปัญหาที่บีบคั้นตัวตนจนนำไปสู่การปลดปล่อย ดังนี้

4.1.1 ปัญหาการมีสรีระที่บิดเบี้ยว

คาฟคาแสดงการกลายร่างเป็นแมลงสาบของเกรเกอร์เป็นแมลงสาบขนาดยักษ์ ซึ่งมีขนาดร่างกายเท่ากับคนปกติเพื่อเปรียบเทียบให้เห็นถึงภาพของคนที่เป็นเสาหลักของครอบครัว เมื่อเขากลายเป็นคนพิการหรือไม่สามารถทำงานได้อย่างเดิม ทศนคติจากคนในครอบครัวจะเปลี่ยนแปลงไป กลายเป็นรังเกียจียดฉันทและไม่อยากยอมรับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นผ่านการยั่วล้อในเชิงสัญลักษณ์ อย่างแมลงสาบที่เป็นสัตว์ชั้นต่ำน่ารังเกียจ

“เธอเปิดประตูออกแล้วมองเข้ามาในห้องอย่างหวาดหวั่น
ตอนแรกยังมองไม่เห็นเขา แต่เมื่อเหลือบเห็นเราอยู่ใต้โซฟา
เธอก็ตกใจมากจนผลุนผลันออกห้องไปแล้วรีบปิดประตูลง—
โอ พระเจ้า เขาก็ต้องอยู่มุมหนึ่งมุมใดในห้องอยู่แล้ว
เขาบินหนีได้สักหน่อย -แต่เมื่อนึกได้ว่าทำตัวไม่เหมาะสม
เธอก็จึงเปิดประตูอีกครั้งและก้าวเข้ามาในห้อง
ย่องด้วยปลายเท้าราวกับเข้ามาหาผู้ป่วยหนักหรือหาคนแปลกหน้า”

(คาฟคา, 2567)

พฤติกรรมของเกรทเธอน้องสาวของเกรกอร์ที่ปฏิบัติต่อเขาอย่างคนแปลกหน้าและหวาดกลัว
เกิดจากสภาพร่างกายไม่เป็นดังเดิม ทั้งนี้คาฟคายังชี้ให้เห็นกันขึงของจิตใจมนุษย์และการกระทำอย่างโหดร้าย
ต่อผู้ที่มีความพิการหรือผู้ที่มีปัญหาจิตเวช

“พ่อตัดสินใจแล้วว่าจจะรื้อลูกแอปเปิ้ล ใส่เขาพ่อหยิบแอปเปิ้ล
ในซามผลไม้บนโต๊ะใส่ลงในกระเป๋ากางเกง และขว้างออกไป
แบบสะเปะสะปะ ลูกแล้วลูกเล่า แอปเปิ้ลสีแดงเหล่านี้
กลิ้งชนกันไปมาบนพื้นเหมือนถูกผลักด้วยกระแสไฟฟ้า
แอปเปิ้ลลูกหนึ่งขว้างออกไปเบา ๆ ตกบนหลังเกรกอร์
และกลิ้งหล่นไปโดยไม่ทำให้เขาบาดเจ็บอะไร
แต่อีกลูกหนึ่งที่ขว้างตามมากลับพุ่งฝังจมเข้าไป
ในหลังของเขาเขาอยากจะลากสังขารและคลานต่อไป
ราวกับว่าความเจ็บปวดแสนสาหัสนั้นจะจางหายไปได้ด้วยการ
เคลื่อนที่ ทว่าความรู้สึกเจ็บแปลบราวถูกตะปูตรึงทำให้เขาต้อง
นอนแผ่แทบสิ้นสติอยู่ตรงนั้น”

(คาฟคา, 2567)

จากตัวอย่างเป็นสถานการณ์ที่เกรกอร์ออกมานอกห้องและด้วยสภาพร่างกายของเขา
จึงทำให้ทั้งบ้านวุ่นวาย พ่อที่เพิ่งกลับมาจากทำงานจึงขว้างลูกแอปเปิ้ลใส่เขาโดยไม่ได้สนใจถึงความเจ็บปวดของ
เขาสะท้อนให้เห็นถึงการปฏิบัติต่อผู้พิการทางร่างกายหรือผู้ป่วยจิตเวชที่ถูกทำร้ายร่างกายจากคนในครอบครัว
ที่ต้องรับผิดชอบดูแล

วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น 42 (3) กันยายน-ธันวาคม 2568

จะเห็นได้ว่าตัวบทนำเสนอประเด็นปัญหาการกลายร่างที่บิดเบี้ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นกับคนในครอบครัว โดยกำหนดสัญญาของแมลงสาบขนาดใหญ่เท่าตัวคนเพื่อยั่วล้อกับปัญหาของครอบครัวที่มีผู้พิการหรือผู้ที่มีปัญหาจิตเวชทำให้ทัศนคติของครอบครัวต่อกลายเป็นหน้าที่ของคนในครอบครัวที่ต้องรับผิดชอบ ความเครียดสั่งสมจากหน้าที่รับผิดชอบนี้นำไปสู่การทำร้ายร่างกายและปฏิบัติต่อผู้พิการหรือผู้ที่มีปัญหาจิตเวชอย่างโหดร้าย ในขณะที่เรื่องแมลงสาบในเมืองสลอว์อ้อมแก้วแสดงการกลายร่างที่บิดเบี้ยวในแง่มุมที่แตกต่างกันออกไปจากการที่ทำให้พายัพตัวละครเอกของเรื่องกลายร่างเป็นแมลงสาบตัวเล็กหลังจากช่วงเวลาที่เขามีความสุข

“นั่นเป็นครั้งแรกของการแปลงร่าง ผมไม่รู้ว่ามันเกิดขึ้นได้อย่างไร
แต่เริ่มจับสังเกตได้ว่าเมื่อไรก็ตามที่ตัวเองมีความสุข
ไม่ว่าจะเป็นความสุขเพียงเล็กน้อย หรือท่วมท้นมหาศาล
เมื่อช่วงเวลาดี ๆ ดำเนินไปได้ระยะหนึ่ง อาจเป็นนาฬิกา สิบนาทีก
หรือ เกือบครึ่งชั่วโมง เมื่อผมเริ่มยิ้มและคล้อยไปกับความอึดใจ
ความสบายใจ ความรัก หรือแม้กระทั่งมีอะไรกับพู่จิน ไม่นานหลังจากนั้น
ผมจะเริ่มคันตามเนื้อตัว เกิดความรู้สึกยุบยิบตามผิวหนังอย่างหาสาเหตุไม่ได้
เป็นความคันโดยที่ไม่รู้ว่าต้องเกาตรงไหนถึงจะหายคัน ผื่นแดงเริ่มผุดขึ้นเป็นปื้น เป็นจ้ำ
อาการคันวิ่งพล่านแล่นแจ้นไปทั่วร่าง ผมเกาไปทั่วอย่างไม่ว่าจะต้องทำอย่างไร
จากนั้นจึงจะเกิดการเปลี่ยนแปลงบางอย่างร่างผม ค่อย ๆ หดตัวเล็กลง จีวลง และกลายเป็นแมลงสาบ”
(อ้อมแก้ว กัลยาณพงศ์, 2567)

การกลายร่างของพายัพทำให้เกิดสิ่งต่างไปจากเกรเกอร์ของคาฟคาอย่างชัดเจน เพราะมีปัจจัยมากระตุ้นทำให้เกิดการกลายร่างนั่นคือ “ความสุข” ตัวละครอย่างพายัพจึงมีปัญหากล้ามแสดงออกซึ่งความสุข เพื่อยับยั้งการกลายร่างของตนเอง

“จนในที่สุดผมก็ได้ทางแก้ปัญหา นั่นคือต้องไม่ทำให้ตัวเองมีความสุข
เป็นทางออกเดียวในตอนนี้ ผมจะต้องรีบเร่งลากทุกความทุกข์
บนโลกมาทับถมใส่ชีวิตให้ได้อย่างน้อยภายในไม่กี่นาทีหลัง
จากความสุขได้ก่อตัว ไม่นานก็ฝึกให้ตัวเองมีความสุขทุกข์ง่ายขึ้น เร็วขึ้น
ตัดขาดเคมีแห่งความพึงพอใจ เริ่มควบคุมอารมณ์ต่าง ๆ
ให้เป็นไปได้อย่างที่สมต้องการ”

(อ้อมแก้ว กัลยาณพงศ์, 2567)

การแก้ปัญหาการกลายร่างของพ่ายฟ์คือการยับยั้งซึ่งความสุขแต่กลับกลายเป็นการเพิ่มปัญหาให้สิ่งสมมากขึ้น ดังนั้นสัญญาแมลงสาบคือการแสดงออกซึ่งความสุขโดยปราศจากการยับยั้ง จึงเกิดความขัดแย้งในตัวคนที่พ่ายฟ์แสดงออกมาทั้งเรื่องถึงการตั้งแง่มุ่นคิดกับตัวเองว่าเป็นตัวประหลาดแตกต่างจากเกรกอร์ที่เขาต้องแบกรับความรู้สึกแปลกประหลาดกับตัวเองรวมถึงคนในครอบครัว

4.1.2 ปัญหาความสัมพันธ์กับคนในครอบครัว

ปัญหาความสัมพันธ์กับคนในครอบครัวในวรรณกรรมทั้งสองเรื่องคล้ายคลึงกัน แต่แตกต่างกันออกไปในลักษณะของครอบครัว กล่าวคือ เรื่องเมตามอร์โฟซิสจะเน้นประเด็นการทอดทิ้งผู้พิการหรือผู้มีความผิดปกติทางจิตจากคนในครอบครัวด้วยการทำให้ผู้พิการกลายเป็นคนนอก ตัวละครเกรกอร์ที่กลายเป็นแมลงสาบยักษ์ถูกจำกัดจากคนในครอบครัวให้อยู่เพียงในห้องสี่เหลี่ยมเพื่อเป็นการกักขังให้เขาออกจากคนในครอบครัว และ ทอดทิ้งเขาไว้เพียงลำพัง

“ตอนนี้บาดแผลอาจทำให้เกรกอร์เคลื่อนไหวลำบากไป
ตลอดกาล สภาพที่ไม่ต่างจากชายแก่พิการเช่นนี้ทำให้การเข้าไป
อีกฟากห้องกินเวลานานหลายนาที การไต่ขึ้นที่สูงนั้นเป็นอันล้มไปได้
ดังนั้น เกรกอร์จึงได้รับสิทธิบางอย่างเพื่อเป็นการชดเชยสภาพ
อันน่าเวทนานี้ซึ่งเขารู้สึกว่าเป็นเรื่องวิเศษมาก นั่นคือประตูห้องนั่งเล่น
ที่เขาเคยเอาแต่จ้องมองอยู่นานนับชั่วโมงสองชั่วโมงทุกเย็นนั้น
บัดนี้ได้เปิดออกกว้าง เขาจึงได้มีโอกาสเฝ้ามองคนในครอบครัวพูดคุยกัน
อยู่ที่โต๊ะท่ามกลางแสงสว่างไสวในขณะที่เขานอนอยู่ในห้องอันมืดมิด
ไม่เป็นที่สังเกตจากคนภายนอก ซึ่งต่างจากก่อนหน้านี้ที่เขาทำได้เพียงเงี่ยหูฟัง”

(คาฟคา, 2567)

การทอดทิ้งของคนในครอบครัวที่กักขังผู้พิการหรือผู้มีความผิดปกติทางจิตให้อยู่แค่เพียงในห้องเท่านั้น ครอบครัวที่พูดคุยกันกลายเป็นสิ่งสะท้อนการทอดทิ้งผู้ป่วยผ่านสัญญาแสงสว่างไสวที่แทนสภาพชีวิตสมาชิกในครอบครัวที่มีร่างกายปกติ แต่ความมืดมิดกลายเป็นสัญญาแทนการถูกทอดทิ้ง ด้วยสภาพ ครอบครัวของเกรกอร์ที่แต่เดิมมีเกรกอร์เป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัวเพียงคนเดียวเมื่อกลายร่างเป็นแมลงสาบยักษ์ ซึ่งอยู่ในสภาพที่แปลกประหลาดไม่สามารถออกสู่สังคมภายนอกได้ สมาชิกครอบครัวจึงกลายเป็นผู้ที่ต้องออกไปทำงาน

ซึ่งต้องแบกรับความเครียดทั้งสองทางนี้เองทำให้เกิดปัญหาอีกอย่างหนึ่งตามมานั้นคือ ผ่านสัญญาณแสงสี
ที่มีจุดร่วมกันและสัญญาณอื่น ๆ ที่ปรากฏเพิ่มเติมการขับไล่ออกจากครอบครัว

“พ่อคะแม่คะ” น้องสาวของเขาเปรยขึ้นมาพร้อมกับ
ตบโตะดังปัง “หนูทนไม่ไหวแล้ว ถึงพ่อกับแม่อาจจะมองไม่เห็น
แต่หนูเห็นคะ หนูจะไม่มองไอ้ป้าคนนี้ว่าเป็นพี่ชายของหนูอีก
ขอพูดตรง ๆ นะคะ พวกเราต้องพยายามเอามันออกไป ที่ผ่านมา
พวกเราเฝ้าดูแลและอดทนกับมันอย่างสุดความสามารถเท่าที่
มนุษย์จะทำได้หนูคิดว่าไม่มีใครจะตำหนิเราในเรื่องนี้ได้เลยแม้แต่หน่อย”
“เธอพูดถูกที่สุด” พ่อพูดกับตัวเอง ส่วนแม่ที่พยายามสุดลมหายใจดัง
พืดพาด ๆ เริ่มไอโซลก ๆ พยายามมือขึ้นมาป้องปากนัยน์ตาฉายแววแปลกไป”
(คาฟคา, 2567)

การทอดทิ้งผู้ที่มีความผิดปกติจากคนในครอบครัวอย่างสมบูรณ์นั้นคือ การขับไล่ออกจากครอบครัว
แสดงให้เห็นตลกร้ายในชีวิตแทนตัวเกรกอรีที่ในตอนแรกเขาเป็นผู้หาเลี้ยงทุกคนในครอบครัวแต่เมื่อเขามี
สภาพร่างกายที่เปลี่ยนแปลงไปกลับกลายเป็นการถูกทอดทิ้งและถูกขับไล่จากคนในครอบครัว

การใช้สัญญาณแสงสีที่นอกจากแทนความแปลกแยกแล้วยังสามารถแทนความเปลี่ยนแปลงของชีวิต
ที่ทุกวันไม่สามารถคาดเดาได้ว่าชีวิตจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร รวมถึงความสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัว
ที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาเมื่อสถานะเปลี่ยนจากผู้ที่ได้รับผิดชอบกลายเป็นผู้ที่ต้องอยู่ในความรับผิดชอบ
หรือจากผู้ที่ต้องอยู่ในความรับผิดชอบกลายเป็นผู้รับผิดชอบแทน

ในขณะที่ เรื่องแสงสีในเมืองสลดนำเสนอในประเด็นการรับผิดชอบสมาชิกในครอบครัวที่เป็นผู้พิการ
ในแง่ของการดูแลค่าใช้จ่ายและการแพทย์ แต่ไม่ได้ดูแลในด้านสภาพจิตใจ การเยียวยาทางใจ รวมถึงการนำเสนอ
ประเด็นนี้ที่ต่างบทบาทตัวละคร โดยในเรื่องนี้นำเสนอในบทบาทของแม่ผู้พิการ

“ฉันยังพอจำได้ถึงช่วงแรก ๆ ที่ต้องใช้ชีวิตอยู่บนรถเข็น
เจ็บเหงาและอ้างว้าง ในช่วงสายของวันมักได้ยินเสียงจิ้งจก
ร้องมาจากมุมไหนสักแห่ง ไม่นานที่จิ้งจกเจ็บไป บางวันจะมีเงา
แปลกตาจู่โจมผ่านหน้าต่างให้ฉันรู้สึกรังเกียจรูปร่าง
คล้ายมนุษย์ เหมือนเป็นมวลที่จับต้องไม่ได้ ฉันค่อนข้างมั่นใจ
ว่าฉันไม่ใช่มนุษย์จริง ๆ ครั้งแรกที่เห็นนะกลัวมาก จินตนาการ

หวาดผวาวัวจะเกิดอะไรขึ้นหากเงาปริศนานั้นแทรกตัวทะลุผ่าน
หน้าต่างหรือประตูเข้ามาและปรากฏให้เห็นร่าง ฉันไม่กล้าบอกลูก
เพราะกลัวว่าพวกเขาจะเป็นห่วง ตั้งใจว่าจะอดทนกับมัน
ไปก่อนตราบดีที่สิ่งนั้นยังไม่ทำร้ายหรือส่อแววความไม่ปรารถนาดี
แต่ในไม่นานก็เริ่มชินและไม่กลัวอีกต่อไป”

(อ้อมแก้ว กัลยาณพงศ์, 2567)

การใช้สัญลักษณ์ “เงา” ที่สื่อถึงความแปลกของสภาพร่างกายที่เปลี่ยนไปหรือคือ “ความพิการ” ส่งผลให้
ผู้พิการเกิดความหวาดกลัวและหวาดผวา เมื่อร่างกายและจิตใจทำการยอมรับต่อสภาพร่างกายที่เป็นอยู่แล้ว
ผู้พิการจึงไม่กลัวอีกต่อไป แม้ความพิการจะไม่หายไปเหมือนเงาที่ยังไม่หายไปแต่ผู้พิการไม่กลัวต่อเงานั้น
เพราะเริ่มปรับตัวจนชินแล้วนั่นเอง ทั้งนี้เมื่อผู้พิการทำใจยอมรับได้จึงพยายามสร้างสัญลักษณ์ที่ทดแทนสิ่งที่ตนขาดหายไป
หรือไม่เหมือนเดิมอีกต่อไป ดังตัวอย่าง

“ไม่มีทั้งดีและไม่ดี ผมเลิกคิ้วอย่างสงสัย
หมายความว่ายังไงนะ ก็คือไม่มีอะไรเลยงั้นละ
อยู่แต่บนเก้าอี้ในบ้านหลังนี้ แม่คงหมายถึงเปื้อนสินะ
ผีเสื้อและจิ้งจกก็ไม่ใช่ไร ผีเสื้ออีกแล้ว
จิ้งจกน่าจะพอเข้าใจ แต่ถ้าผีเสื้อหลุดเข้ามาจริง ๆ
คงออกไปไม่ได้ แล้วก็ตายในนี้
ผมพูดลองเชิงแล้วแอบดูท่าที่ แม่เงียบไม่ตอบอะไร
พี่ ๆ มาบ้างไหม ผมถาม เธอส่ายหน้า นาน ๆ ที่
เธอขยายความปกติแล้วที่นี้จะมีแต่แม่บ้านที่มาแบบ
ไปเข้าเย็นกลับเพื่อดูแลความสะอาด กับพยาบาลที่ลูก ๆ
จ้างมาสัปดาห์ละครั้งเพื่อตรวจอาการป่วยหรือฉีดยา
แม่อยู่ที่นี้ลำพัง ลูก ๆ ช่วยกันหารค่าใช้จ่ายสำหรับ
ค่าจ้าง อาหารการกิน ของใช้ เราทุกคนแยกย้าย”

(อ้อมแก้ว กัลยาณพงศ์, 2567)

ตัวอย่างแสดงภาพที่แตกต่างกันระหว่างครอบครัวของเกรกอร์ที่สมาชิกในครอบครัวอาศัยอยู่ร่วมกับผู้พิการทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมามากมาย แต่ครอบครัวของพายัพในตอนแรกแยกกันอยู่กับผู้พิการ ซึ่งเป็นแม่ที่แก่ชราแต่ยังคงดูแลในเรื่องค่าใช้จ่ายและการแพทย์แต่ไม่ได้เยียวยาในเรื่องทางใจทำให้ผู้พิการต้องสร้างสัญญาณเพื่อเป็นตัวแทนของตัวเอง

สัญญาณจึงจกแทนสภาพร่างกายของผู้พิการที่ต้องติดอยู่กับบ้านเหมือนจิงจกที่เป็นสัตว์ประจำบ้านซึ่งยึดติดกับผนังไม่มีโอกาสไปสัมผัสกับโลกภายนอก

สัญญาณผีเสื้อแทนสภาพร่างกายของผู้พิการที่ต้องการอยากเป็น ซึ่งผีเสื้อมีปีกบินแสดงถึงการเป็น “อิสระ” อยู่ในธรรมชาติ ไม่ถูกกักขังไว้ในบ้าน

อนึ่ง เรื่องจะดำเนินมาถึงตอนที่พายัพขัดข้องทางการเงินจึงทำให้ต้องย้ายกลับมาอยู่บ้านของแม่ แต่พี่สาวของเขาที่ต้องแบ่งค่าใช้จ่ายคนละครึ่งส่วน ได้เสนอเงื่อนไขให้พายัพจ่ายเงินมากกว่าแต่พายัพไม่ยอมรับเงื่อนไขนี้ แสดงให้เห็นถึงผลกระทบทางการเงินที่ส่งผลต่อครอบครัวซึ่งทำให้เกิดปัญหาทะเลาะเบาะแว้งระหว่างพี่น้อง

4.1.3 ปัญหาผลกระทบจากการทำงาน

ปัญหาผลกระทบจากการทำงานกลายเป็นปัญหาที่เป็นจุดร่วมเดียวกันของวรรณกรรมทั้งสองเรื่องแต่นำเสนอในลักษณะที่แตกต่างกันออกไป กล่าวคือ ตัวละครเอกทั้งสองเรื่องอยู่ในชนชั้นแรงงานต่างเป็นลูกจ้างของบริษัทหรือองค์กรทั้งสองแต่ด้วยสังคมของทั้งสองเรื่องที่ประพันธ์ต่างยุคสมัยกัน รวมถึงความต่างกันในเรื่องของสัญชาติทำให้รายละเอียดในส่วนย่อยของปัญหาตัวละครนั้นแตกต่างกันเป็นอย่างมาก

“เรื่องเมตามอร์โฟซิสแสดงให้เห็นถึงบทบาทของหัวหน้างานที่ส่งผลกระทบต่อหน้าที่การงานและถ้าหน้าที่การงานมีปัญหาจะส่งผลกระทบมายังครอบครัว “เดี๋ยวผมจะต้องจัดการทุกอย่างให้ลงตัวได้ คุณอย่าทำให้ผมต้องลำบากไปกว่าที่เป็นอยู่นี้เลย เห็นแก่ผมเถิดไม่มีใครชอบพวกพนักงานขายนักหรอก คนมักคิดว่าพวกนี้รายได้ดีและมีชีวิตสุขสบาย พวกเขาคิดเพียงตื่น ๆ ไม่ตรองให้ดีกว่าจะตัดสินคนอื่นด้วยอคติ แต่คุณสิ คุณหัวหน้า คุณมีวิจารณ์ญาติดีกว่าคนเหล่านั้น ผมกลัวพูดว่ามีมากกว่าเจ้านายของพวกเราด้วยซ้ำ เขามีนิสัยตามแบบนายทุน มักจะเข้าใจพนักงานผิด ๆ เพียงเพราะอคติของตนเอง คุณคงรู้อีกเช่นกันว่าบรรดาพนักงานขายที่ต้องออกไปนอกสำนักงานเกือบตลอดทั้งปีนั้นจะตกเป็นขี้ปากได้ง่าย

ถูกตื๋นินินทาอยู่บ่อย ๆ และไม่อาจแก้ต่างให้ตัวเองได้ เพราะเขาเองไม่รู้เรื่องเหล่านั้นเลย
แต่เมื่อการเดินทางอันแสนเหนื่อยล้าเสร็จสิ้น พอถึงบ้านความรู้สึกแย ๆ
จะส่งผลออกมาทางร่างกายอย่างที่เรารู้สึกสาเหตุ”

(คาฟคา, 2567)

การวิงวอนของตัวละครที่มีต่อหัวหน้างาน จากเกรกอร์ที่เป็นพนักงานขายซึ่งหัวหน้างานมีผลต่อ
การดำรงอยู่ของเขาในองค์กร หากไม่มีหัวหน้างานสนับสนุนการอยู่ในระบบทุนนิยมที่เจ้าของบริษัทมีอคติ
ต่อลูกจ้างจะเป็นไปได้ยาก เรื่องนี้แสดงให้เห็นสัญญาณการเดินทางที่ใช้แทนการทำงานในช่วงระหว่าง
วันที่เหน็ดเหนื่อยซึ่งส่งผลกระทบต่อร่างกายและมีเป้าหมายคือการกลับบ้าน ทั้งนี้เรื่องเมตามอร์โฟซิสยังชี้ให้เห็นถึง
ผลกระทบของงานที่มีต่อสมาชิกในครอบครัว ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“เกรกอร์เห็นแล้วว่าในสถานการณ์เช่นนี้เขาจะปล่อยให้
หัวหน้าจากไปไม่ได้ เพราะจะเป็นอันตรายต่อหน้าที่การงาน
ของเขาอย่างยิ่ง ทว่าพ่อแม่ของเขาไม่เข้าใจเรื่องนี้สักเท่าไร
พวกเขาเชื่อเสมอมาว่าเกรกอร์จะทำงานที่บริษัทไปทั้งชีวิตอีกทั้ง
ในขณะนี้พวกเขาก็มีเรื่องให้เป็นกังวลมากเกินไปจนไม่ทันคิดถึง
เรื่องที่จะเกิดขึ้นในภายภาคหน้านี้ แต่เกรกอร์มองเห็น หัวหน้าจะต้องหยุด
ต้องสงบใจ เขาจะต้องพูดโน้มน้าว และในที่สุดเขาต้องชนะใจ
หัวหน้าให้ได้ อนาคตของเกรกอร์และครอบครัวขึ้นอยู่กับวินาทีนี้”

(คาฟคา, 2567)

หน้าที่การงานซึ่งสำคัญต่อครอบครัว แต่สมาชิกในครอบครัวกลับไม่ได้รับการแบกรับภาระของ
หัวหน้าครอบครัว กลายเป็นอีกหนึ่งปัญหาซึ่งเกรกอร์ได้แบกรับไว้และพยายามที่จะแบกรับหัวหน้างานไว้จนเขา
ต้องสร้างภาพที่ดีในมโนสำนึกเพื่อให้กำลังใจตนเองและเห็นถึงความต่ำต้อยของลูกน้องที่ต้องเคารพหัวหน้าถึงที่สุด

ในขณะที่เรื่องแมลงสาบในเมืองสลด แสดงให้เห็นถึงปัญหาหัวหน้างานที่มีผลต่อลูกจ้าง
เช่นเดียวกัน แต่มีประเด็นหนึ่งที่สำคัญซึ่งเกิดหลังจากการที่พ่ายพยายามสกัดกั้นอารมณ์ของตนเอง
ผลกระทบจากการสกัดกั้นอารมณ์นี้ส่งผลไปยังการทำงานร่วมกับผู้อื่น

“คนเขาพูดกันว่านายไม่ค่อยสูงส่งกับใคร ไม่เข้าร่วมกลุ่ม
ผมบอกไปแล้วว่ากำลังมีปัญหา คงใช้เวลาพักหนึ่งแต่ไม่เคยเอามาปนกับเรื่องงานนะ
เรื่องนั้นนะพี่รู้ แต่นายก็รู้ว่ายุคสมัยมันเปลี่ยนไป เดี่ยวนี้บางที่พวกที่มีตำแหน่ง
สูงกว่าก็ไม่ได้มีน้ำหนักในการตัดสินใจอะไรต่ออะไรอย่างในอดีต
เขาให้ความสำคัญกับกับคนทำงาน การทำงานเป็นทีม”
(อ้อมแก้ว กัลยาณพงศ์, 2567)

การทำงานเป็นทีมที่มีความสำคัญมากในยุคปัจจุบัน ซึ่งการทำงานเป็นทีม คือ กระบวนการที่สำคัญอย่างยิ่ง
การที่พ่ายพิดกันตนเองไม่ให้เห็นแสดงออกซึ่งความสุขโดยกระทำตนแปลกแยกจากผู้อื่นจึงเป็นอุปสรรคสำคัญ
ในการทำงานเป็นทีมและทำให้เขาไม่สามารถทำงานในองค์กรได้เห็นได้จากการที่เขาโดนปฏิเสธในช่วงทดลองงาน

4.2 วิธีการปลดปล่อยตัวเองของตัวละคร

การ “ปลดปล่อย” หมายถึง ทำให้หลุดพ้นเพื่อแบ่งเบาหรือให้หมดไป (พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน, ม.ป.ป)
ทั้งนี้วรรณกรรมเรื่องเมตามอร์โฟซิสและแมลงสาบในเมืองสลดซบเน้นให้เห็นความกดดันของตัวละคร ที่ไม่จบสิ้น
และเมื่อปัญหานั้นถูกส่งสมมาในปริมาณที่มากจนยากที่จะสามารถเฝ้ายาวอย่างช้า ๆ ได้ กลไกอัตโนมัติ
ในจิตใจของมนุษย์จึงได้ทำการ “ปลดปล่อย” ทุกปัญหาออกมาภายในคราวเดียว ซึ่งน่าสนใจว่าตัวละครในเรื่อง
เมตามอร์โฟซิสและแมลงสาบในเมืองสลดต่างมีการปลดปล่อยที่คล้ายคลึงกันตามแต่ละปัญหาที่พวกเขาพบเจอ
อีกทั้งการปลดปล่อยนี้เองยังส่งผลต่อจิตใจและความรู้สึกของตัวละคร ดังนี้

4.2.1 การปลดปล่อยตนเองผ่านสภาวะจิตอันว่าง

“จิตอันว่าง” หรือ สุญญตา ความรู้สึกถึงความว่างเปล่าที่อยู่ในตัวตน ดังที่ อเล็กซานเดอร์ เบอร์ซิน
(ม.ป.ป.) กล่าวว่า สุญญตา หมายถึงความไม่มีอยู่ทั้งหมดทั้งมวล ความไม่มีอยู่ซึ่งวิธีที่เป็นไปไม่ในการมีตัวตนทั้งหมด
การสร้างภาพจินตนาการของเราเกี่ยวกับการดำรงอยู่ของทุกสิ่งนั้นไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง
ไม่มีอะไรรวมถึงปัญหาของเราที่ทำให้สิ่งเหล่านั้นเป็นปัญหาวัยด้วยตัวของมันเอง ฉะนั้นแล้วเมื่อตัวละคร
เข้าสู่สภาวะจิตอันว่างเปล่า การมีสติตระหนักรู้ถึงการปล่อยวางไม่ยึดถือซึ่งปัญหาเรื่องสรีระ ความเจ็บปวด
และ ตระหนักถึงการสงบนิ่งภายในจิตใจจึงนำไปสู่การปลดปล่อยดังวรรณกรรมเรื่องเมตามอร์โฟซิสตัวบทหนึ่ง
แสดงสภาวะจิตอันว่างเปล่ามาปลดปล่อยปัญหาของตัวละครมาปลดปล่อยจนสำเร็จ ทำให้ตัวละคร
เลือกใช้จิตว่างเปล่าของตัวเองปลดปล่อยความทุกข์นั้นออกไป ช่วงเวลาในการปลดปล่อยนี้จึงเหมือนถูกห่อหุ้ม
ไว้ให้อิ่มเอมไปกับการหลุดพ้นของตัวละคร

“เขารู้สึกเหมือนกับว่าอาการเจ็บปวดรวดร้าวไปทั่วร่างกายนั้นค่อย ๆ จางหายไปทีละน้อย ทีละน้อย จนหายไปสิ้น เพราะว่าเขาแทบ ไม่รู้สึก ถึงลูกแอปเปิลเน่าที่คาอยู่กลางหลังและบริเวณแผลอักเสบที่เขาละไปด้วยฝุ่นนี้เลย เขาหวนระลึกถึงครอบครัวด้วยความซาบซึ้งและความรัก ความคิดที่ว่า ควรหนีหายไปเสียมันแจ่มชัดอยู่ในมโนสำนึกของเขามากยิ่งกว่า ของน้องสาวเสียอีก เขาอยู่ในสภาวะจิตอันว่างเปล่าและสงบนิ่ง จนกระทั่งหอนาฬิกาตีบอกเวลา ตีสาม เขายังได้มองเห็นแสงสว่างแรก ที่ปรากฏบนท้องฟ้านอกหน้าต่างเช่นทุกวัน ก่อนที่หัวของเขาจะพับตกลง อย่างไม่อาจฝืนได้ล้มหายใจสุดท้ายลอยผ่านรูจมูกของเขาออกไปอย่างแผ่วเบา”

(คาฟคา, 2567)

เกรกอร์ได้ใช้จิตอันว่างเปล่าปลดเปลื้องตนเองจากความเจ็บปวดทางกายจากการกลายร่าง อันแปลกประหลาด ความเจ็บปวดทางกายจากการถูกทอดทิ้งและการขับไล่จากคนในครอบครัวจุดนี้เอง ทำให้กลไกจิตที่ดูไร้ค่าค่อย ๆ ปลดเปลื้องเกรกอร์ช้า ๆ จนในที่สุดเขาจึงนำมาสู่การปล่อยวางแล้วสามารถ ปลดเปลื้องทุกปัญหาออกไปได้ผ่าน “ความตาย” ที่พรากชีวิตเขาไป

การปลดเปลื้องนี้ทำให้เกิดการตั้งคำถามกับความตายว่าสุดท้ายแล้วบุคคลที่ได้รับความ เจ็บปวดทั้งร่างกายและจิตใจอย่างหนักหนาสาหัสเช่นเดียวกับเกรกอร์ การที่พวกเขาใช้ความตายมาปลดเปลื้อง หรือการฆ่าตัวตายนั่นเป็นสิ่งที่เหมาะสมหรือผิดต่อหลักคำสอนของศาสนาหลายศาสนาบนโลกที่สอนว่า การฆ่าตัวตายเป็นความ “ผิดบาป”

ในขณะที่เรื่องแมลงสาบในเมืองสลดใช้จิตอันว่างเปล่าของตัวละครมาปลดเปลื้องปัญหา เช่นเดียวกันแต่พ่ายแพ้ตัวละครเอกในเรื่องที่เลือกมาฆ่าตัวตายกลับทำไม่สำเร็จ เพราะเขาปล่อยให้สมอง โหล่งเปลือยและสภาวะจิตของเขานั้นได้ว่างเปล่า

“ผมใช้ไฟฉายสอดส่องไปบนพื้น เลือkBบริเวณที่น่าจะสะอาดมากที่สุด แล้วจึงนั่งลง มองไปยังทิวทัศน์ดำลึกลับด้านข้างปลดปล่อยข้อมูลในสมอง ให้ไหลเปลือย แต่เพราะพยายามไม่คิด ผมจึงคิดกอธิขที่น่าจะเป็นผักตบชวา ลอยมาแพใหญ่ มันถูกมวลน้ำลากมาแรงอย่างที่เราคาดไว้ ผมมองมันไหลไปจนลับตา จินตนาการถึงร่างตัวเองที่จะค่อย ๆ ดำดิ่งลงไปช้า ๆ ในม่านน้ำลึก จากนั้นส่วนใดส่วนหนึ่งอาจเกี่ยวเข้ากับกลุ่มผักตบชวา พวกมันจะลากผมไปไกลแสนไกลในห้วงราตรี ผมอาจปรากฏตัวอีกครั้งในพื้นที่ห่างไกล หรือบางทีจะไม่มีใครพบร่างผมนอกจากเจอปีกแข็งสีน้ำตาลของแมลงสาบตัวหนึ่ง”

(อ้อมแก้ว กัลยาณพงศ์, 2567)

การที่พ่ายพยายามไม่คิดเป็นปัจจัยสำคัญและ “ปลดปล่อย” สมองให้เปลื้องเปลือยออกมา กลายเป็นสภาวะจิตอันว่างเปล่าเขาจึงไม่ฆ่าตัวตายซึ่งเขาอยู่ในร่างกายของมนุษย์ ต่างจากเกรกอร์ที่อยู่ใน ร่างกายแมลงสาบยักษ์ผู้ต้องแบกความทุกข์จนร่างกายและจิตใจหนักอึ้งอีกทั้งยังต้องเผชิญหน้ากับปัญหา และ ความเจ็บปวดเขาจึงต้องตายเพื่อปลดเปลื้องทุกอย่างออกไปได้อย่างเต็มที่

4.2.2 การปลดเปลื้องตนเองผ่านการเข้าหาความสุข

เมื่อมีการปลดเปลื้องจากสภาวะจิตว่างแล้วจึงเกิดการปลดเปลื้องอีกขั้นโดยการที่นำตนเข้าหาความสุขซึ่งเรื่องเมตามอร์โฟซิสแสดงกลวิธีปลดเปลื้องตนเองผ่านการเข้าหาความสุขโดยใช้ตัวละครคือครอบครัวของเกรกอร์หลังจากตัวประหลาดแมลงสาบยักษ์อย่างเกรกอร์เสียชีวิต พวกเขาปลดเปลื้องเลือกสุดลมหายใจ ข้างนอกบ้านเพื่อเสพความสุขเข้าปอดอย่างไรก็ตามเรื่องนี้ยังไม่สามารถแสดงให้เห็นถึงการผ่านสภาวะจิตอันว่าง ในขณะที่เรื่องแมลงสาบในเมืองสลตได้สื่อสารถึงประเด็นออกมาชัดเจนผ่านตัวละครหลัก นั่นคือ พ่ายพผู้ที่ต้องกลายร่างเป็นแมลงสาบทุกครั้งหลังจาก ตนเองมีการยับยั้งการแสดงออกมาซึ่งความสุขจนกลายเป็นปัญหา และอุปสรรคสิ่งสมจนทำให้เขาคิดฆ่าตัวตายแต่ไม่สำเร็จ เพราะเขาปล่อยให้สมองโล่งเปลือยและสภาวะจิต ของเขานั้นได้ว่างเปล่า สุดท้ายแล้วพ่ายพก็ได้ปลดเปลื้องตนเองโดยการอนุญาตให้ตนเองมีความสุข

“มีความสุขไปเถอะ ชีวิตเป็นของเรา นั่นเป็นสิ่งที่ผมทำได้
เพื่อตัวเอง เพื่อส่วนที่เหลืออยู่ จะเป็นอะไรก็ตาม คนหรือสัตว์
เรื่องดีหรือหายนะ จะสมบูรณ์หรือไม่ อยากรู้ก็คือชีวิต
ผมเลือกแล้วที่จะมีความสุข แม้เพียงเล็กน้อยก็ดี เพราะมันคือ
วาทะแห่งความหมายเป็นเสี้ยววินาทีสำคัญของการ
ยังคงดำรงอยู่ ที่ช่วยให้เราท่วมนั้นด้วยความรักและยินดีต่อโลกไปนี้
ผมหลับตา ยิ้มพริ้ม สัมผัสถึงความเบิกบานที่กำลังกว้าง
ประกาศจากภายใน, ณ จุดนั้น มีบางการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น
กับร่างกายอย่างค่อยเป็นค่อยไป อาจช้า ทว่างดงาม
เป็นความสุขอย่างไร้ที่ติ เบาลบยา และแสนจะอิสระ”

(อ้อมแก้ว กัลยาณพงศ์, 2567)

การปลดปล่อยตนเองผ่านการเข้าหาความสุขของพ่ายแพ้คือการอนุญาตให้ตนเองนั้นมีความสุข โดยไม่ต้องสนใจว่าจะเป็นอย่างใด หรือ ใครจะคิดอย่างไรกับตัวเราทำให้การปลดปล่อยนี้ นำพาพ่ายแพ้ไปสู่ การแก้ปัญหาในชีวิตที่ดีที่สุด นั่นคือ ไม่ใช่การตายเพื่อปลดปล่อยจากปัญหา แต่ใช้ความสุขปลดปล่อย นำไปสู่การเรียนรู้และยอมรับที่จะอยู่กับปัญหา

4.3 การสร้างสัญญาเกี่ยวกับแมลงสาบในวรรณกรรม

วรรณกรรมทั้งสองเรื่องถึงแม้จะมีจุดร่วมเดียวกันอย่างชัดเจน คือ การกลายร่างเป็นแมลงสาบ สัตว์ที่เป็นที่น่ารังเกียจ สกปรก และ น่าหวาดกลัว แต่การสร้างสัญญาเกี่ยวกับแมลงสาบของตัวละครเอกทั้งสองเรื่อง นั้นกลับแตกต่างกันในแง่ของรายละเอียดสำคัญเป็นอย่างมาก

4.3.1 แมลงสาบยักษ์ในเรื่องเมตามอร์โฟซิส : สัญญาแห่งอิตาลีที่สั่งสมอยู่ในตัว

อิตาลีในที่นี้ความหมายของพระพุทธรูปศาสนา คือ การยึดถือในตนซึ่งเป็นบ่อเหตุแห่งทุกข์ เมตามอร์โฟซิสจะเห็นถึงอิตาลีของเกรกอรีที่เขาเข้ามาสั่งสมในตนเองผ่านแรงกดดันจากครอบครัว เขามีอิตาลีของการเป็นผู้นำครอบครัวอย่างสูงสุดจะเห็นได้ว่าความกดดันจากการต้องเอาใจหัวหน้างานและวิมานในฝันที่เขาสร้างขึ้นเกี่ยวกับความฝันของน้องสาว รวมถึงที่อยู่อาศัยของครอบครัวที่เขาจัดให้ใหญ่เกินความต้องการ ล้วนแสดงให้เห็นถึงการสั่งสมของอิตาลีในตัวเขาทั้งสิ้น

“เพื่อบอกเป็นนัยให้เธอเข้าไปเล่นไวโอลินในห้องของเขา
ที่นี่ไม่มีใครเห็นคุณค่าในเสียงดนตรีของเธออย่างที่เขาเห็น
เขาจะไม่ปล่อยเธอออกจากห้องอีกเลย อย่างน้อยก็ตราบเท่าที่เขายังมีชีวิตอยู่
รูปร่างน่าเกลียดน่ากลัวของเขาจะเป็นประโยชน์ก็คราวนี้เอง
เขาจะคอยกันอยู่ทุกประตู ถ้ามีใครจู่โจมเขาจะขู่เข้าให้ ทว่าน้องสาว
ของเขาไม่ควรถูกบังคับ เธอจะต้องสมัครใจอยู่กับเขาเอง เธอจะนั่งข้างเขาบนโซฟา
เอียงหูมาฟังเรื่องที่เขาจะบอก นั่นก็คือแผนการที่เขาจะส่งเธอเข้าเรียน
ที่วิทยาลัยการดนตรี หากเรื่องโชคร้ายเหล่านี้ไม่เกิดขึ้นเสียก่อน
เขาคงได้บอกเรื่องนี้ไปเมื่อช่วงคริสต์มาสที่ผ่านมาแล้ว—
ว่าแต่คริสต์มาสผ่านไปแล้วยังนะ-และจะไม่สนใจด้วยว่าใครจะว่าอย่างไร
เมื่อได้บอกความตั้งใจนี้ไปแล้วน้องสาวของเขาจะร้องไห้”

(คาฟคา, 2567)

อัตราที่มีมากเกินไปทำให้เขากลายเป็นแมลงสาบยักษ์ที่ได้รับทั้งความเจ็บปวดทางกาย และความเจ็บปวดทางใจจากการถูกขบไล้จากครอบครัว การปลดเปลื้องของเขาจึงต้องเป็นภาวะจิตไร้ค่า ซึ่งนำไปสู่ความตายเป็นการดับสลายอัตราที่เขาเป็นทั้งหมด

4.3.2 แมลงสาบตัวเล็กในเรื่องแมลงสาบในเมืองสลด : สัญลักษณ์คนตัวเล็กตัวน้อยในสังคม

วรรณกรรมเรื่องแมลงสาบในเมืองสลดแสดงให้เห็นถึงการปิดกั้นการแสดงออกซึ่งความสุขของพ่ายจนกลายเป็นปัญหาสำคัญในชีวิตเขาและเมื่อเขาเลือกที่จะฆ่าตัวตายเขากลับได้เห็นหญิงสาวผู้ถูกฆ่าตาย โดยการโดนโยนลงจากสะพาน ทำให้เขาเกิดเกรงกลัวซึ่งความตายขึ้นมา

“สัปดาห์ลมบ่ายคล้อยค่อย ๆ พัดมา ผมจึงไปที่งานพลาสติกใบนั้น
เอาใจช่วยให้มันหลุดออก เหมือนจะได้ผลแรง คลื่นเริ่มขัดแฉะจาน
ออกมาจากซากกองงอแง ไม่ก็วินาทีต่อมามันก็เป็นอิสระ
และค่อย ๆ ลอยออกไป ผมเพิ่งเห็นชัดว่ามันเป็นเศษจาน
กล่าวคือจานนั้นแหง ไม่สมบูรณ์ อาจฉีกขาดนานแล้ว
มันเริ่มลอยห่างห่างจากกอพีช แล้วค่อย ๆ ลอยออกไป
งานพลาสติกไร้คุณค่าปราศจากบ่วงรัดพันหนาการทั้งหลาย
รอดพ้นจากโชครวนแห่งความว่างเปล่า ผมรู้สึกยินดีไปกับมัน
แต่แล้วก็นึกขึ้นได้ว่ามันเป็นเพียงขยะ ไม่ต้องเอาใจช่วยขนาดนั้น
และการที่มันลอยออกไปสู่ลำน้ำสายใหญ่ย่อมหมายถึง
การเป็นภาระ เป็นหนึ่งในตัวการทำลายโลกทางอ้อม ทั้งแม่น้ำ
และ งานพลาสติกทำให้ผมคิดถึงที่มาที่ไปของสรรพชีวิต
เราเกิดมาอย่างไรเปล่า และ จะตายไปอย่างไรเปล่าเช่นกัน”

(อ้อมแก้ว กัลยาณพงศ์, 2567)

การใช้สัญลักษณ์มาเปรียบเทียบกับชีวิตของพ่ายที่คล้ายกับคนชายขอบผู้พ่ายแพ้ในสังคม โดยใช้สัญลักษณ์งานพลาสติกที่ไร้ค่าแทนผู้พ่ายแพ้ทั้งหน้าที่การงาน คนรัก และ คนในครอบครัว หรือ เรียกได้ว่า เขาคือผู้พ่ายแพ้ในชีวิต เป็นคนชายขอบที่ถูกสังคมตราว่าไร้ค่า นำเขาไปสู่การปลดเปลื้องทุกสิ่ง และเปิดรับความสุขสู่ความเป็นอิสระ และ ว่างเปล่าไร้ซึ่งสิ่งหนักใจใด ๆ แค่นี้มีความสุขไปกับชีวิตโดยไม่ต้องสนใจว่าตนเองจะเป็นแมลงสาบหรือไม่ และ ไม่ต้องสนใจว่าตัวเองมีค่าหรือไม่มีค่า เพราะสุดท้ายแล้วมนุษย์เกิดมาอย่างไรเปล่าและต้องตายอย่างไรเปล่า

“ผมคิดถึงการมีความสุขอย่างที่เคยได้คิดและแสดงออก
มันหอมหวาน รัญจวนจนชวนล้นไปด้วยความเบิกบานแห่งชีวิต
ดิฉันไม่รู้จะอธิบายว่าอย่างไร ทั้งยังง่ายต่อการครอบครอง
ความสุขที่ไม่ต้องซื้อหา แต่ผมกลับทำไม่ได้ แล้วเป็นแมลงสาบ
ไม่ตัวอย่างไรละ หากเลือกเกิดหรือเลือกที่จะเป็นไม่ได้ มนุษย์
กว่าแมลงสาบจริงหรือ ใครเป็นผู้บัญญัติ หากไม่ใช่มนุษย์ผู้หลง
เข้าใจว่าตัวเองดีกว่าทุกสรรพชีวิต”

(อ้อมแก้ว กัลยาณพงศ์, 2567)

การตั้งคำถามกับชีวิตของพายัพว่า การเป็นมนุษย์ดีกว่าการเป็นแมลงสาบอย่างไร หรือการเป็น
มนุษย์ ที่สมบูรณ์แบบทั้งครอบครัว การงาน ความรัก ตามค่านิยมของสังคมนั้นดีแล้วจริงหรือแล้วการเป็นคนไร้ค่า
เช่น แมลงสาบอย่างเขานั้นจำเป็นต้องจมอยู่กับความทุกข์

ทุกอย่างที่มนุษย์ในสังคมพยายามหลอหลอมความสมบูรณ์แบบหรือความไร้ค่าแบบใด สุดท้าย
แล้วการปลดปล่อยให้จิตใจตนเองว่างเปล่าและการมีความสุขก็นำไปสู่จิตใจที่เป็นอิสระไร้การยึดติดใด ๆ ในจุดนี้
วรรณกรรมได้สะท้อนถึงการมีสิทธิในการเลือกชีวิตของตนเองซึ่ง พายัพได้เลือกที่จะมีชีวิตอยู่ต่อด้วยการปลด
ปล่อยซึ่งความสุข ให้อิสระชีวิตของตนเองมีความสุขโดยไม่สนใจว่า ใครจะคิดกับตนอย่างไร แสดงให้เห็นการแทน
คนตัวเล็ก ๆ ในสังคมคนหนึ่งอย่างเขากับแมลงสาบตัวเล็กที่มีทุกบ้านเรือนและใช้ชีวิตได้อย่างอิสระ

5. สรุปผล

จากการศึกษาเรื่อง “การปลดปล่อยตัวเอง” ผ่านสัญลักษณ์ แมลงสาบ จากเมตามอร์โฟซิสกับเรื่อง
แมลงสาบในเมืองสลต ผู้ศึกษาได้วิเคราะห์ 3 ประเด็นและมีผลการศึกษา ดังนี้ ประเด็นที่ 1 ปัญหาของตัวละครที่
นำไปสู่ การปลดปล่อย พบปัญหาของตัวละครที่นำไปสู่การปลดปล่อย คือ 1) ปัญหาการมีสรีระที่บิดเบี้ยว
2) ปัญหาความสัมพันธ์กับคนในครอบครัว และ 3) ปัญหาผลกระทบจากการทำงาน วิธีการปลดปล่อยตัวเอง
ของตัวละคร คือ 1) การปลดปล่อยตนเองผ่านสภาวะจิตที่ว่างเปล่า และ 2) การปลดปล่อยตนเองผ่านความสุข
ส่วนการสร้างสัญลักษณ์เกี่ยวกับแมลงสาบในการปลดปล่อยตนเอง ได้แก่ 1) แมลงสาบยักษ์ในเรื่องเมตามอร์โฟซิส:
สัญลักษณ์แห่งอัตตาที่สั่งสมอยู่ในตัว ขณะที่แมลงสาบตัวเล็กในเรื่องแมลงสาบในเมืองสลต: สัญลักษณ์แห่งคนตัวเล็กในสังคม

ผู้ศึกษายังค้นพบว่าวรรณกรรมทั้งสองเรื่องใช้การสร้างความหมายผ่านสัญลักษณ์แมลงสาบที่มีจุดร่วมกัน
และสัญลักษณ์อื่น ๆ ที่ปรากฏเพิ่มเติม สามารถสรุปเป็นตารางได้ ดังนี้

ตารางที่ 1 สัญญาแมลงสาบที่มีจุดร่วมกันและสัญญาอื่น ๆ ที่ปรากฏเพิ่มเติม

สัญญา	การสร้างความหมาย
แมลงสาบ	-ความแปลกแยก -ความเปลี่ยนแปลง -ชนชั้นแรงงาน -คนชายขอบ -ความต่ำต้อย
แสงสว่าง	ความปกติสุข
ความมืด	ความแปลกแยก
จิ้งจก	ผู้พิการที่ต้องติดอยู่กับบ้าน
ผีเสื้อ	ความเป็นอิสระ

จากตารางข้างต้นแสดงให้เห็นถึงสัญญาต่าง ๆ ที่ประกอบสร้างเป็นวรรณกรรมซับซ้อนให้เห็นถึงแง่มุมในสังคมที่หลากหลายผ่านกลวิธีการแต่งที่เฉียบคมของผู้เขียน โดยเฉพาะการใช้สัญญาสัตว์ที่แต่ละสัญญาสามารถดึงลักษณะของสัตว์มาประยุกต์ใช้ให้เข้ากันอย่างสัญญาผีเสื้อซึ่งมีปีกบินแทนอิสระ จิ้งจกที่ติดอยู่กับบ้านแทนผู้พิการหรือแมลงสาบที่แสดงถึงความแปลกแยกและแง่มุมลบมากมาย

นอกจากนี้วรรณกรรมทั้งสองเรื่องมีการสร้างสัญญาคล้ายกับวรรณกรรมเรื่องอื่น ดังงานของ ภูริณัฐ พงษ์เนรมิตร และพัชลินจ์ จินนุณ (2564) เรื่อง การศึกษาการ “เปลื้อง” “เปลือย” จิตใจมนุษย์ผ่านเรื่องเล่าในมนุษย์สองหน้า ของอัลแบร์ต กามูส์กับผีอยู่ในบ้านของ กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ ซึ่งได้ใช้หลักศีลธรรมมาใช้เป็นแนวคิดในการ “เปลื้อง” และ “เปลือย” แต่การวิเคราะห์เรื่องเมตามอร์โฟซิสและแมลงสาบในเมืองสลดนั้นได้ใช้แนวคิดเรื่อง สัญญา มา “ปลดเปลื้อง” ตัวละครผ่านสัญญาแมลงสาบ นอกจากนี้ยังมีการใช้สัตว์สร้างสัญญาอีกด้วย เช่น งานวิจัยของคมกฤษณ์ วรเดชนัยนา และ ปฐม หงษ์สุวรรณ (2563) ได้ศึกษาการสร้างความหมายทางวัฒนธรรมกับช้างในวรรณกรรมอีสาน ทำให้เห็นว่าช้างนั้นเป็นสัตว์ใหญ่และมีอำนาจที่สื่อความหมายออกมาได้อย่างทรงพลัง ในขณะที่ “แมลงสาบ” ในวรรณกรรมคือสิ่งมีชีวิตที่เป็นตัวแทนของความสกปรก ชั่วช้า ไร้ค่า ไร้ความหมาย วรรณกรรมทั้งสองเรื่องกลับยกสิ่งมีชีวิตนี้มาให้ความหมายและแทนที่ตัวละครเอกของเรื่องผ่านสัญญาแมลงสาบ ทั้งเมตามอร์โฟซิสของคาฟคา และ แมลงสาบในเมืองสลดของ อ้อมแก้ว กัลยาณพงศ์ ได้สร้างสัญญาแมลงสาบที่คล้ายกันมากแต่แตกต่างกันในแง่ของรายละเอียดคาฟคาแสดงการปลดเปลื้องผ่านความตายพร้อมกับการดับสลายของผู้ที่มีอัตตา แต่อ้อมแก้วนำเสนอให้เห็นสัญญาของแมลงสาบที่ถูกสร้างขึ้นมาด้วยความสุขของผู้ที่พ่ายแพ้ในสังคมแทนบุคคลที่ไร้ค่า หรือบุคคลชายขอบที่ถูกสังคมทิ้งขว้างในภาพของพ่ายแพ้หรืออาจตีความได้ว่า พ่ายแพ้ คือบุคคลชายขอบที่อยู่ห่างไกลจาก ความสมบูรณ์

แบบในเมืองที่แสนสดมีแต่การกตขี่ การสร้างสัญญาแมลงสาบจึงเป็นตัวแทนความสุขของบุคคลกลุ่มนี้ที่อนุญาตให้ตนเองมีความสุข เรียนรู้กับความสดของชีวิตและยอมรับกับทุกสิ่งเพื่อมีชีวิตต่อไป

6. ข้อเสนอแนะ

บทความเรื่อง “การปลดปล่อย” ตนเองของมนุษย์ผ่านสัญญาแมลงสาบในวรรณกรรมเรื่อง เมตามอร์โฟซิสและแมลงสาบในเมืองสดนี้ได้มุ่งเน้นศึกษาในกรอบแนวคิดการสร้างสัญญาในเชิงเปรียบเทียบ การศึกษาครั้งต่อไปสามารถทำให้ลุ่มลึกได้ในแง่ของการเปรียบเทียบเชิงโครงสร้างของวรรณกรรมทั้งสองเรื่อง หรือการสร้างสัญญาในแมงหรือแมลงต่าง ๆ จากวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ

7. เอกสารอ้างอิง

- คมกฤษณ์ วรเดชนัยนา และ ปฐม หงส์สุวรรณ. (2563). ช่างในวรรณกรรมนิทานอีสาน: การสร้างอัตลักษณ์สัตว์ และความหมายทางวัฒนธรรม. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์. มจร*, 8(1), 233-246. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/journal-peace/article/view/234912/163677>
- คมลักษณ์ ไชยยะ. (2562). พื้นฐานแนวคิดสัญวิทยาของโรลิ่งด์ บาร์ตส์. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 7(2), 27-61.
- คาฟคา, ฟรันทซ์. (2567). เมตามอร์โฟซิส (พิมพ์ครั้งที่ 4, พร่างดาว นุประดิษฐ์ และคณะ, ผู้แปล). สำนักพิมพ์แอโรว์ มีเดีย จำกัด.
- นัฐวุฒิ สิงห์กุล. (2556, 4 ตุลาคม). โรงลองบาร์ธ กับการศึกษาแนวสัญวิทยา (Semiology). ค้นเมื่อ 12 ตุลาคม 2567, จาก <https://nattawutsingh.blogspot.com>
- พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2544. (ม.ป.ป.). ระบบค้นหาคำศัพท์. <https://dictionary.orst.go.th/>
- ภริณัฐ พฤกษ์เนรมิต และ พัทธินันท์ จินนุณ. (2564). การ “เปลื้อง” “เปลือย” จิตใจมนุษย์ผ่านเรื่องเล่าใน มนุษย์สองหน้า ของอัลแบร์ต กามูส์กับ ผีอยู่ในบ้าน ของ กนกพงศ์ สงสมพันธุ์. ในการประชุมมหาดใหญ่ วิชาการระดับชาติ และนานาชาติ ครั้งที่ 12/2564. (น. 297-310). มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.
- อเล็กซานเดอร์ เบอร์ชิน. (ม.ป.ป.). ความว่างเปล่าคืออะไร?. <https://studybuddhism.com/th/phuthth-sasna-thibet/hn-thang-su-kar-tras-ru/suy-y-ta-khwam-wang/khwam-wang-pela-khux-xari>
- อ้อมแก้ว กัลยาณพงศ์. (2567). *แมลงสาบในเมืองสด: อ้อมแก้ว กัลยาณพงศ์*.